

Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Кваліфікаційна робота

з теми:

«Вплив білінгвізму на формування мовлення у дітей дошкільного віку»

Виконала здобувачка 2 курсу групи SoL1-M23

ОП Спеціальна освіта (Логопедія)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія

Анна УСАТЕНКО

Керівник:

Оксана КОНСТАНТИНІВ,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:

Юлія МИХАЛЬСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

м. Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ БІЛІНГВІЗМУ НА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ	6
1.1. Білінгвізм як предмет наукових досліджень	6
1.2. Онтогенез мовлення в умовах білінгвізму	12
1.3. Мовленнєві труднощі у дітей, що виховуються в білінгвальній сім'ї.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-БІЛІНГВІВ	34
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	34
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів.....	42
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА МЕТОДИК КОРЕКЦІЙНО- ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ-БІЛІНГВАМИ	58
3.1. Розробка методики проведення логопедичної роботи з корекції мовлення дітей-білінгвів дошкільного віку.....	58
3.2. Апробація методики та аналіз повторних результатів.....	75
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному глобалізованому світі білінгвізм, або володіння двома мовами, стає дедалі поширенішим явищем. Розширення економічних, культурних і освітніх обмінів, а також зростаюча міграція сприяють зростанню кількості білінгвальних родин. У зв'язку з цим зростає інтерес до вивчення впливу білінгвізму на різні аспекти розвитку дітей, зокрема на їх мовленнєвий розвиток у дошкільному віці.

Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку мовлення, оскільки в цей час діти засвоюють основи рідної мови, розвивають мовленнєві навички та формують мовну компетенцію. В умовах білінгвального середовища цей процес ускладнюється необхідністю освоєння двох мов одночасно. Це викликає багато запитань: чи впливає білінгвізм на темпи розвитку мовлення, чи не заважає він засвоєнню однієї з мов, чи сприяє когнітивному розвитку дітей. Дослідження показують, що білінгвізм може мати як позитивний, так і негативний вплив на мовленнєвий розвиток дітей. З одного боку, діти-білінгви часто демонструють більш розвинені когнітивні навички, такі як креативність, гнучкість мислення та здатність до вирішення проблем. З іншого боку, одночасне вивчення двох мов може викликати затримки у розвитку мовленнєвих навичок або призводити до змішування мов. Важливим аспектом є також соціокультурний контекст, в якому росте дитина-білінгв. Вплив сім'ї, освітніх установ і суспільства загалом може визначати, якою мірою і як саме діти освоюють обидві мови. Підтримка обох мов у рівній мірі та створення багатого мовного середовища є ключовими факторами успішного розвитку білінгвальних дітей. Для логопедії білінгвізм цікавий тим, що він доволі часто стає причиною виникнення специфічного роду мовних помилок в мовленні, зумовлених як особливостями взаємодії мовних систем, так і порушенням мовного розвитку не домінуючої мови, а нерідко обох мов. Питання білінгвізму висвітлювалося у дослідженнях зарубіжних та українських дослідників, а саме: дослідження та роботи Б. Ажнюк, В. Заболотний, А. Загнітко,

Г. Козлакова, М. Кочерган, Л. Масенко, О. Пінчук, Ч. Фергюсон, Дж. Фишман тощо.

Отже, вивчення впливу білінгвізму на формування мовлення у дітей дошкільного віку є надзвичайно важливим та багатогранним питанням. Воно вимагає комплексного підходу, що враховує як лінгвістичні, так і психологічні та соціальні аспекти розвитку дитини. Аналіз наявних досліджень та практичних спостережень дозволить краще зрозуміти, як оптимально підтримувати мовленнєвий розвиток білінгвальних дітей та забезпечити їм успішну інтеграцію в багатомовне суспільство.

Для логопедії білінгвізм цікавий тим, що він доволі часто стає причиною виникнення специфічного роду мовних помилок в мовленні, зумовлених як особливостями взаємодії мовних систем, так і порушенням мовного розвитку не домінуючої мови, а нерідко обох мов. Що спричинило вибір теми дослідження, а саме **«Вплив білінгвізму на формування мовлення у дітей дошкільного віку»**.

Об'єкт дослідження – мовлення у дітей-білінгвів.

Предмет дослідження – вплив білінгвізму на формування мовлення у дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, методи та прийоми корекційно-логопедичної роботи з дітьми-білінгвами.

Відповідно до мети визначено наступні **завдання дослідження**:

1. Розглянути теоретичні аспекти впливу білінгвізму на формування мовлення у дошкільників.
2. Емпірично дослідити особливості мовлення дітей-білінгвів.
3. Розробити та експериментально перевірити систему корекційно-логопедичної роботи з дітьми-білінгвами.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети в роботі використано наступні **методи**:

1) теоретичні – аналіз, узагальнення, систематизація загальної, психолого-педагогічної, логопедичної та програмно-методичної літератури для з'ясування стану досліджуваної проблеми; формулювання висновків;

2) емпіричні – емпіричне дослідження з метою визначення особливостей мовлення у дітей-білінгвів;

3) кількісна та якісна обробка отриманих у процесі експериментального дослідження результатів для узагальнення і систематизації результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблена корекційно-логопедична методика для дітей білінгвів може використовуватися в практичній діяльності вчителів-логопедів закладів дошкільної освіти, логопедичних пунктів, під час занять з різною віковою категорією дітей.

Апробація результатів дослідження «Вплив білінгвізму на формування мовлення у дітей дошкільного віку» Звітна конференція студентів і магістрантів за результатами науково-дослідної роботи за результатами 2023 року

Публікації: Труднощі мовлення у дітей дошкільного віку, що виховуються в білінгвальній сім'ї // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. Гаврилова. Вип. 15. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2024. С. 547-555.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 50 найменувань та додатків. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, з яких основного тексту – 84 сторінки.

ВИСНОВКИ

Теоретичний та практичний аналіз теми дослідження дають можливість зробити наступні висновки:

1) Вивчення теоретичних аспектів впливу білінгвізму на формування мовлення у дошкільників дає можливість глибше зрозуміти, як двомовне середовище впливає на розвиток мовленнєвих навичок дітей. Аналіз наукової літератури дозволяє виділити кілька ключових аспектів, які характеризують цей вплив.

По-перше, білінгвізм має значний вплив на загальний розвиток мовлення дитини. Діти, які зростають у двомовних родинах, вчаться розрізняти та використовувати дві мовні системи, що сприяє розвитку їх когнітивних здібностей, особливо таких, як увага, пам'ять та креативність. Водночас, на ранніх етапах формування мовлення може виникати певне «мовне змішування», коли дитина використовує елементи обох мов у своєму мовленні, що є нормальним явищем для двомовного розвитку.

По-друге, дослідження показують, що білінгвізм може призводити до певних затримок у розвитку однієї з мов. Це пов'язано з тим, що дитина, яка зростає в умовах двох мов, розподіляє свою мовленнєву активність між ними, що іноді може спричиняти повільніший розвиток окремих мовних навичок порівняно з монолінгвальними дітьми. Проте ці тимчасові затримки зазвичай вирівнюються у процесі подальшого розвитку, і діти досягають високого рівня володіння обома мовами.

По-третє, білінгвізм може створювати додаткові виклики для формування граматичних структур та мовленнєвої організації. Двомовні дошкільники часто стикаються з труднощами у вивченні граматичних правил обох мов, що може призводити до граматичних помилок. Проте корекційна та педагогічна робота, спрямована на підтримку розвитку мовлення, допомагає успішно подолати ці труднощі та сприяє повноцінному розвитку граматики та лексики в обох мовах.

По-четверте, дослідження впливу білінгвізму на соціальні та комунікативні навички дошкільників свідчать про те, що діти-білінгви, які успішно опанували обидві мови, є більш гнучкими у спілкуванні та адаптації до різних мовленнєвих ситуацій. Вони мають здатність швидко переключатися між мовами, що підвищує їх соціальну компетентність та сприяє розвитку комунікативних навичок.

Отже, теоретичний аналіз показує, що білінгвізм має як позитивний, так і викликовий вплив на формування мовлення у дошкільників. Важливим є правильний підхід до розвитку двомовності, що включає підтримку обох мов, збагачення мовного середовища та залучення фахівців до корекційно-розвивальної роботи. У такому випадку діти-білінгви мають змогу повноцінно розвинути свої мовні та когнітивні навички, що сприятиме їх гармонійному особистісному та соціальному розвитку.

2) З метою дослідження особливостей мовлення дітей-білінгвів було організовано та проведено емпіричне дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася на базі закладу дошкільного освіти №131, м. Миколаєва. Вибірку склали 28 дітей віком 5-6 років.

Метою констатувального етапу дослідження було вивчення особливостей граматичної сторони мовлення у дітей-білінгвів. Для цього була розроблена експериментальна методика, що враховувала компенсаторні можливості кожної дитини, а також індивідуальний підхід з урахуванням особистісних особливостей розвитку. Адже відсутність мотивації та інтересу може значно ускладнити роботу педагога.

Також було створено анкету для батьків, яка містила 10 питань. Ці питання допомагали з'ясувати, якими мовами дитина користується в різних життєвих ситуаціях, а також які мовні засоби та комунікативні навички вона використовує. Додатково з'ясовувалося, чи приділяється увага розвитку мовлення в родині.

Аналіз відповідей батьків показав, що більшість дітей-білінгвів мають добрий рівень володіння обома мовами. Батьки зазначили, що діти регулярно використовують другу мову в повсякденному житті, що сприяє її активному засвоєнню. Однак у багатьох випадках були помічені мовленнєві труднощі та

змішування мов – характерні риси білінгвізму. Незважаючи на це, більшість дітей демонструють високий або достатній рівень володіння другою мовою, що свідчить про успішний розвиток білінгвальної компетенції.

Дослідження також виявило, що діти-білінги старшого дошкільного віку стикаються з помітними труднощами у засвоєнні граматичних аспектів мовлення. Ці труднощі ускладнюють не лише їхній мовленнєвий розвиток, але й здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими. Їм важко послідовно та чітко формулювати свої думки, що негативно впливає на соціальні взаємодії. Діти часто уникають активних ігор та спілкування через невпевненість у своїх мовленнєвих можливостях.

Мовлення дітей-білінгвів часто є одноманітним і обмеженим у лексичних та граматичних засобах, через що їхні висловлювання здаються спрощеними. Це призводить до того, що діти допускають багато змістовних та граматичних помилок, що ускладнює сприйняття їхніх слів співрозмовниками. Як результат, вони рідко ініціюють розмови та часто займають пасивну позицію в комунікативних ситуаціях. Їм також важко адекватно оцінювати соціальні норми через мовленнєві обмеження, що впливає на сприйняття та аналіз поведінки інших.

Ці труднощі спричиняють порушення комунікативної сторони мовлення, роблячи дитячі висловлювання хаотичними, нелогічними та неструктурованими. Це створює бар'єри у спілкуванні з іншими дітьми та дорослими, що може призводити до соціальної ізоляції та зниження активності у соціальних взаємодіях. Це підкреслює важливість ранньої мовленнєвої корекції для забезпечення гармонійного розвитку двомовності у дітей-білінгвів.

3) Результати попереднього етапу дослідження показали, що звичайні умови життєдіяльності молодших школярів-білінгвів недостатні для повноцінного розвитку їхніх комунікативних навичок через недоліки у формуванні граматичної сторони мовлення. Це підкреслює важливість визначення педагогічних умов, які сприятимуть розвитку граматики у дітей-білінгвів.

У відповідь на ці висновки була створена корекційна програма, що складалася з 8 занять, які проводилися двічі на тиждень, по 35-40 хвилин кожне. Програма включала комплексні та інтегровані методи, що використовували різні види діяльності, спрямовані на стимулювання мовленнєвої активності дітей. Заняття мали гнучку структуру, розроблену з урахуванням вікових особливостей дітей та рівня складності їх мовленнєвих проблем.

Порівняння результатів первинної та повторної діагностики продемонструвало суттєві покращення. Після корекційно-логопедичної роботи значно зросла кількість дітей-білінгвів, які досягли високого рівня розвитку граматичної сторони мовлення. У їхньому мовленні з'явилися всі частини мови, вони вільно використовували слова різної складності, включаючи абстрактні поняття, синоніми, антоніми, омоніми, метафори, а також різні фразеологізми. Їхній словниковий запас досяг такого рівня, що діти змогли легко спілкуватися як з дорослими, так і з однолітками. Крім того, вони засвоїли всі граматичні категорії, такі як рід, число, відмінкові закінчення та граматичні форми, і вільно використовували як прості, так і складні речення. Вони також успішно утворювали нові слова, використовуючи префікси й суфікси, та навчилися виправляти свої граматичні помилки.

Діти із середнім рівнем розвитку граматики все ще мали незначні порушення у всіх компонентах мовлення. У них спостерігалися проблеми зі звуковимовою, нечітка артикуляція, що надавало їхньому мовленню невиразного звучання. Також вони відчували труднощі у творенні слів за допомогою суфіксів, зокрема у використанні іменників зі зменшувальними суфіксами та присвійних прикметників.

Після проведення корекційної програми не було виявлено жодної дитини з низьким рівнем розвитку граматичної сторони мовлення. Це свідчить про те, що корекційно-логопедична програма значно підвищила мовленнєві навички дітей-білінгвів, покращивши їхні граматичні та комунікативні вміння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л. Є. Двомовність: причини та наслідки. *Рідний край*. 2019. №2. С. 12-19.
2. Бабіна С. П. Дитячий білінгвізм як педагогічна проблема. *Вісник ТГПУ*. 2017. №4. С. 114-115.
3. Богрова Х. Б. Особливості просодичного компоненту мовлення дітей-білінгвістів в умовах збройного конфлікту. *Українське суспільство в умовах війни: виклики сьогодення та перспективи*. URL: https://nbuviap.gov.ua/images/e_biblioteka/naukovi_resursi/voenni_konflikti/UKRAINSKE_SUSPILSTVO_v_umovah_gibridno_i_vijni_Konferencia_Mariupol.pdf#page=105
4. Богуш А. М. Мовленнєве спілкування як лінгводидактична проблема: навчально-методичний посібник. Одеса, 2016. 176 с.
5. Боднарчук Т. В. Особливості розвитку білінгвальної освіти у сучасній українській школі. *Педагогіка. Розділ*. 2019. № 1. С. 37-42.
6. Бондар О. І. Білінгвальна комунікативність як лінгво-екологічна проблема. *Записки з українського мовознавства*. 2017. №12. С. 352-360.
7. Браха І. Антропоніми в писемному мовленні молодших школярів-білінгвів. *Acta onomastica*. 2024. № 65.1. С. 27-59.
8. Венєвцева Є. Основні складові поняття білінгвальна культура спілкування. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2019. № 14. С. 22-27.
9. Винарчик М. Міжкультурна спрямованість білінгвальної освіти. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. 2014. № 29 (1). С. 4-11.
10. Вовк М. П., Котун К. В. Розвиток рідномовної і багатомовної освіти в Україні. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. № 3.1. С. 1-8.

11. Голуб Н. М. Фактори, що впливають на виникнення труднощів та порушень формування писемного мовлення у молодших школярів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2012. № 20 (1). С. 315-324.
12. Григор'єва І. О. Особливості дитячого білінгвізму в сучасному освітньому процесі. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fdf635cc-7747-4d3d-a5bb-444dd2821fa2/content#page=291>.
13. Гуріна А. Білінгвізм як спосіб інтеграції учнів у європейський полікультурний соціум. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4. С. 52-55.
14. Девіцька А. І. Особливості актуалізації іншомовного мовлення в дітей-білінгвів із біетнічних сімей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Вип. 41. Т.2. С. 24-27.
15. Дуда Н. М. Білінгвізм як фактор формування мовної особистості. *Гуманізм та освіта*. 2016. С. 316-318.
16. Дуленчук Ю. А. Формування комунікативних умінь у дітей з фонетико-фонематичними вадами мовлення в умовах білінгвізму. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. № 24. С. 90-94.
17. Іваницька Н. Л. Сучасні тенденції розвитку мовної освіти в Україні. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. 2015. Вип. № 44. С. 24-28.
18. Жаборюк О. А. Білінгвізм крізь призму онтогенезу. *Мовознавство*. 2016. № 2. С. 62-73.
19. Жаботинська С. А. Домінантність української мови в умовах білінгвізму: нейрокогнітивні чинники. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов*. 2018. № 87. С. 5-19.
20. Забеліна Н. А. Про білінгвізм. *Теорія мови та міжкультурна комунікація*. 2019. №2. С. 14-19.
21. Загнітко А. Кваліфікаційні та класифікаційні ознаки білінгвізму: аспекти, різновиди, методи. *Лінгвістичні студії*. 2013. № 26. С. 209-219.

22. Зіядінова Р. І., Каленська В. П. Формування орфографічної компетентності молодших школярів в умовах російсько-української двомовності. *Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка]. Серія: Педагогіка*. 2014. № 2. С. 82-88.
23. Казанцева Л. І. Розв'язання проблем дитячого білінгвізму в процесі навчання російськомовних дошкільників української мови. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2014. № 1.65. С. 95-103.
24. Казанцева Л. І. Теоретичні питання формування дитячого білінгвізму: психолінгвістичний і психолого-педагогічний аспекти. *Оновлення змісту, форми та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2015. № 11. С. 141-145.
25. Кобаль В. І. Білінгвізм як складова сучасної системи освіти. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія» : збірник наукових праць*. 2019. Випуск 2 (10). Ч.2. С. 9-11.
26. Коваленко Г. С. Використання онлайн технологій в логокорекційній роботі з білінгвальними дітьми. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 413-416.
27. Ламухіна Ю. О. Формування української мовної особистості у процесі вивчення мови в умовах слов'янського білінгвізму. *Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики навчання мови та літератури*. 2015. № 13. С. 84-90.
28. Макаренко С. І. Особливості розвитку українського мовлення дошкільників в умовах білінгвізму. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2012. № 4. С. 101-104.
29. Нікольська Н. Білінгвальна освіта школярів як предмет дослідження вітчизняних учених. *Педагогічний дискурс*. 2019. № 26. С. 14-18.
30. Перетятко Л. Білінгвізм в умовах загальноосвітнього навчання. *Психологія і особистість*. 2014. № 1. С. 86-99.

31. Перетятко Л. Г., Юдіна Н. О. Білінгвізм та розвиток особистості в молодшому шкільному віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. № 2 (1). С. 249-252.
32. Першукова О. Еволюція ідей багатомовності в освіті школярів західноєвропейських країн. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2014. № 49. С. 52-57.
33. Першукова О. Роль міжнародних організацій у процесі становлення та розвитку багатомовної освіти в країнах Європи. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2019. № 2-3. С. 65-77.
34. Першукова О. О. Соціолінгвістичні засади розвитку багатомовності школярів у країнах західної Європи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка*. 2015. № 122. С. 208-212.
35. Правова Н. В. Вплив білінгвізму на формування мовленнєвої компетентності з української мови російськомовних молодших школярів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13 (3). С. 132-137.
36. Тадеєва М. Білінгвізм в мовній освіті європейських країн: досягнення і проблеми. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2019. № 1. С. 111-115.
37. Товчигречка Л. В. Особливості двомовної освіти в Україні. *Педагогічний дискурс*. 2019. Вип. 9. С. 346-349.
38. Трофименко Т. А. Білінгвізм як невід'ємна частина спілкування українських підлітків. URL: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro-Kostenko-2/publication/362057279_Stanovlenna_ukrainskoi_movi/links/62d39697fd347a451bc47e20/Stanovlenna-ukrainskoi-movi.pdf#page=90
39. Трунова В. А. Вивчення української мови молодшими школярами в умовах багатомовності. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/25609/Trunova.pdf?sequence=1>
40. Узунов С. Мовна ситуація в Україні: білінгвізм чи диглосія? *Українське мовознавство*. 2014. № 1. С. 81-93.

41. Устименко В. В. Білінгвальне навчання як засіб впровадження багатомовності. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2021. № 199 (2). С. 324-330.

42. Філімонова М. С., Крилов Д. А. Білінгвізм як тенденція мовленнєвого розвитку сучасного суспільства. *Сучасні проблеми науки та освіти*. 2021. №1. С.14-17.

43. Хребтова В. В. Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2017. Вип 2. С. 124-128.

44. Цимбалюк. О. Білінгвальне навчання в контексті сучасних інтеграційних концепцій освіти. URL: orfev.com.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=194:billingvalne-navchannya-v-kontekstisuchasnih-integratsiynih-kontseptsiyosviti&Itemid=550.

45. Чернякова О Вплив білінгвізму на розвиток мовлення дитини. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. 2021. № 32. С. 105-110.

46. Шевчук Л. М. Навчання української мови в умовах білінгвізму: від читання до текстотворення. *Українська мова у світі: Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 17 серпня 2018 року*. 2018. С. 224-231.

47. Шевчук Л. М. Словниковий запас як важливий чинник ефективного опрацювання тексту в умовах білінгвізму. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719905/1/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9B%D0%9C.pdf>

48. Шевчук-Клюжева О. В. Діти-білінгви: світовий досвід і українські реалії. *Українська мова*. 2019. № 2. С. 125-131.

49. Шеремет О. В. Попередження та подолання культурно-мовленнєвого шоку молодших школярів в умовах формування функціональної українсько-

англійської двомовності. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14607/Sheremet.pdf?sequence=1>

50. Ярова О. Б. Білінгвальна освіта як тенденція розвитку початкової школи євросоюзу. *Молодий вчений*. 2014. № 1 (03). С. 189-192.